

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΠΕΛ

Του κ. ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

Πριν από τη μεγάλη θλίψη που μάς κυριεύει για το χαμό του Νίκου Καζαντζάκη, πριν από το τεράστιο κενό που ανοίχτηκε μέσα μας καθώς έφυγε από τα Έλληνικά γράμματα ένας ακόμα αληθινά μεγάλος, είχαμε ασθανθή μιάν άλλη θλίψη, προδρομική: «Πάλι ξένι πήρε το Νόμπελ ή Έλλάς; Μά τι συμβαίνει λοιπόν; Πάλι βρέθηκε ένας πιά σπουδαίος να τὸ πάρη; Είναι πιά σημαντικός ὁ Άλμπέρ Καμί, ὁ σχεδόν νεαρός ἀκόμη συγγραφέας, με τὸ λιγοστό καὶ ἀσυμπλήρωτο ἔργο, ἀπὸ τὸν δικό μας τὸν ρωμαλέο, τὸν ἐπικό, τὸν ὁραματιστή, τὸν ὀρμητικὸ Καζαντζάκη, πού τὸ τεράστιο καὶ σὲ ποσότητα καὶ

σὲ ἐσωτερικὸ μέγεθος ἔργο του, ἔχει παγκόσμια ἀπήχηση; Καὶ τὰ ἐρωτήματα ἐπεκτείνονται: «Πότε λοιπὸν θὰ τὸ πάρουμε κι ἡμεῖς; Τί συμβαίνει με τοὺς σοφοὺς τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας; Πῶς δίνουν τὸ Νόμπελ; Μὲ βάση ἀγνὰ πνευματικά καὶ λογοτεχνικά κριτήρια, ἢ τοὺς ἐπηρεάζουν καὶ ἄλλοι παράγοντες φυλετικοί, πολιτικοί, ἰδεολογικοί, ψυχολογικοί;». Δὲ θὰ θέλαμε νὰ σκεφθοῦμε κάτι τέτοιο γιὰ ἀνεξάρτητα καὶ μᾶλλον ψυχρὰ πνεύματα, ὅπως εἶναι οἱ Σουηδοί. Τί συμβαίνει λοιπὸν με τὴν Έλλάδα καὶ συγκεκριμένα με τὴν περίπτωση τοῦ Νίκου Καζαντζάκη; Πράγματι, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐ-

ρωτήματα συνοψίζουμ ἓνα ἰδιόρρυθμο δράμα πού παίζεται τριάντα χρόνια τώρα μεταξύ Έλλάδος καὶ Σουηδίας, σὲ ὅτι ἀφορὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ Νόμπελ. Τρεῖς μεγάλοι ΝεοἼλληνες δημιουργοί, ὁ Παλαμάς, ὁ Σικελιανός καὶ ὁ Καζαντζάκης πρωταγωνίστηκαν σ' αὐτὸ τὸ δράμα πού ἐγκτεται σὲ τὸ πιθανολογῆται κάθε χρόνο ἡ ἀπονομὴ του στὴν Έλλάδα, νὰ γίνεται πιστευτὸ πῶς «ἐπιτέλους ἐφέτος τὸ παίρνομε», μὰ τὴν τελευταία στιγμὴ νὰ τὸ δέχεται ἀπροσδόκητα κάποιος διάσημος πάντα, ὅμως ἀλλοεθνῆς συγγραφέας. Κι' αὐτὸ τὸ «ἐτήσιο» χάρισμα τοῦ Νόμπελ, ἀσφαλῶς πάει νὰ δημιουργῆται ἓνα «συναίσθημα κατωτερότητας» στοὺς ἐυρύτερους πνευματικούς μας κύκλους, ἐνῶ σὲ τόσοσους ἄλλους το μείζ των δημιουργικῶν ἐκδηλώσεων τῆς Έλλάδας, τέτοια συναισθήματα ἔχουμ ἐκλείψει. Πρῶτος ὁ Παλαμάς προσέβληθη γιὰ τὸ Νόμπελ στὰ 1927, νομίζω, ἴσως καὶ κανένας - δυὸ χρόνια

πριν. Μὰ τὰ χρόνια περνοῦσαν καὶ ἡ Έλλάδα ἔμενε ἔξω ἀπὸ τὸ Νόμπελ. Κι' ὁ Παλαμάς ἔλεγε με θυμοσοφία: «Θὰ καταντήσω νᾶμαι ὁ ἰσόδιος ὑποψήφιος τοῦ Νόμπελ! "Ε, κάτι εἶναι κι' αὐτό!». Μὰ τότε, στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, βρῖσκαμε κι' ἓνα γενικώτερο δικαιολογικὸ, λέγαμε «ἡ Έλλάδα εἶναι μικρὸς λαός, δὲ μᾶς λογαριάζει κανεῖς». Ὁμως, ἦρθε τὸ 40, τὸ ἔπος τῆς τῆς Έλλάδας, ἡ ἐξαγωγή τῆς Ἀλβανίας ἡ παγκόσμια δόξα ἀπὸ τὴν ἀνωκυμία, ἡ προβολὴ τῆς ἡ περιλαμπρῆ σὰν φυλῆς μοναδικῆς, ἡ κατοπινὴ τῆς στάσης στὴν κατοχὴ καὶ ἡ νικηφόρα τῆς ἀντίσταση κατὰ τᾶν δυὸ ἀλλοδιόδοχων κομμουνιστικῶν ἐπαναστάσεων. Καὶ τότε πάλι λέγαμε: «Ἐ, δὲν μπορεῖ, τώρα θὰ μᾶς τὸ δώσουμ πιά τὸ Νόμπελ, ἔχομε πιά παγκόσμιους τίτλους κι' ἔχομε στὴ θέση τοῦ Παλαμά ἓνα μεγάλου ποιητῆ, τὸν Σικελιανό, πού ἀπὸ τὸ ἔργο του βγαίνει μιὰ φωτεινὴ ἀνθρωπολα-

τρεῖα, μιὰ ὁμορφιὰ ἀρχαίας τέχνης καὶ μιὰ ἀτράνταχτη πίστη στὶς ἀξίες καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ καλοῦ». Μὰ πέρασε κι' ὁ Σικελιανός, ἀλλὰ τώρα εἴχαμε γιὰ τὴ διαδοχὴ, μιὰ ἔτοιμη πλέον καὶ παγκόσμια δόξα τὸν Καζαντζάκη. Τώρα μποροῦσαμε νὰ προβάλομε ὄχι πιά μεγάλους ποιητές, ἀλλὰ καὶ ἓνα μεγάλο πεζογράφο — καὶ τοῦτο ἦταν ἀκόμα ἓνα μεγάλο πλεονέκτημα γιὰ τὴν Έλλάδα. Ὁ πεζογράφος ἔρχεται σὲ πληρέστερη καὶ σὲ πολὺ πλέον καρπύφορη ἐπαφὴ με τὸ ξένο αἶσθημα, μεταφέρειτα αὐτοῦσιος σχεδὸν ἀπὸ γλώσσα σὲ γλώσσα — καμμιά φορὰ μάλιστα κερδίζει στὶς μεταφράσεις πράγμα πού δὲν συμβαίνει ποτὲ με τὸν ποιητῆ. Καὶ λέγαμε πιά, «Ἐ, τώρα με τὸν Καζαντζάκη θὰ τὸ πάρουμε». Μὰ πάλι τὰ χρόνια περνοῦσαν. Ὁ Καζαντζάκης τίναζε τὸν ἓνα πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο τοὺς λογοτεχνικούς του ὀγκόλιθους, τοὺς ἀπορροφοῦσε με θαυμασμόν

τὸ παγκόσμιο κοινό, γράφονταν ἐνθουσιαστικὲς κριτικὲς, ἀλλὰ ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία ἔμενε — καὶ ἔμεινε καὶ ἐφέτος ἀσυγκίνητη. Καὶ ἔγινε πιά φανερό πῶς δὲν ὑπῆρχε πιά ἄλλη πιθανότης νὰ τὸ πάρη ὁ Καζαντζάκης, ἀφοῦ διάλεξαν ἐφέτος συγγραφέα κατὰ τριάντα χρόνια ἰεωτέρου του, ἀφοῦ ἤξεραν πῶς εἶναι βαρεῖα ἄρρωστος καὶ πῶς τὸ ἔργο του εἶναι οὐσιαστικὰ τελειωμένο. Τὸ δραματικὸ συμπέρασμα ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι οἱ ὡς τὰ τώρα δικοί μας ὑποψήφιοι δὲν κατάφεραν νὰ παρασύρουν τοὺς Σουηδοὺς σοφοὺς, ἐνῶ τὸ πέτυχαν εὐκολώτερα ἄλλοι ξένοι συγγραφεῖς, πού μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχαν ἔργο ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τᾶν δικῶν μας. Καὶ τώρα σχετικὰ με τὴν συγκεκριμένη περίπτωσιν Καζαντζάκη — Καμύ, ἀναρωπιόμαστε κι' ἡμεῖς: Ἐπιπράγματι δὲν μεσολάβησαν ἄλλοι παράγοντες κι' ἀν ἀληθινὰ ἴσχυσαν τὰ ἀγνὰ πνευματικά κριτήρια στὴν ἐπι- **ΣΥΝΕΧΕΙΑ:** Εἰς τὴν 4ην σελ.

Καμύς Νανδία
Σελ. 37/000

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΠΕΛ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ Έκ τής 1ης σελ.
 λογή του Καμύ, τότε θα πρέπει να υποθέσουμε πως κάτι μέσα στο έργο του Καζαντζάκη θα ένοχλη με καιριο τρόπο την κοινή στάση Σουηδικής πνευματικής ευαισθησίας. Να είναι άραγε η επαναστατική πλευρά του Καζαντζάκη, ο άριστορισμός του ή «το ποσοστό του κομμουνισμού» που μπορεί να έμπεριέχεται στα έργα του; Δύσκολο να παραδεχθούμε κάτι τέτοιο, αν λογαριάσουμε πως δώσαν το Νόμπελ πρό τριετίας, στον πολύ πιο άριστο Ισλαμικό πεζογράφο Λαξνες. Ακόμη και η τολμηρή ήθικη του Καζαντζάκη, η ήθικη του «Ο Χριστός ξαυσταυρώνεται», δεν θα έπρεπε να σταματήσει τους Σουηδούς κριτάς, μία που ον τους έμπόισε ο ανθικισμός του Αντρέ Ζιζντ να του απονεμουν το βραβείον στα 1947. Όσο για το καθαυτό «Λογοτεχνικό μέρος» του Καζαντζάκη αυτό είναι και η μεγαλύτερη άρετή του, η μεγαλοφυΐα του, να πούμε. Μία οδυνηρή, μία ενέργεια ύφους που θυμίζει τους μεγαλύτερους επικούς, περιγραφές που συναρπάζουν, γλωσσα που δημιουργεί ζωή, μία ρώμη στην έκφραση που θυμίζει τους τιτάνες του Μιχαήλ Άγγελου και πίο πολύ από τους τιτάνες, τους προφήτες. Τι ναυαι λοιπόν αυτό που κατά κάποιο τρόπο είναι πιθανό να απώθησε τους Σουηδούς κριτάς;

Ίσως ναυαι ακριβώς αυτό που γοήτευσε τα εκατομμύρια των αναγνωστών του μεγάλου μας πεζογράφου: ο άγριος πρωτογισμός του, η τραχύτητα του ή Βιβλική του στάση, τα πελασγικά τείχη των μυθιστορημάτων του, η απόκοχη άφησιδιά αυτού που λέμε «ευρωπαϊκό μέτρο, ευρωπαϊκό ισοόροπο πνεύμα» και τελικά, αυτό που λέμε «ούμανισμός». Α.θρωπιστής, ο μανιστής και ο Καζαντζάκης αλλά με τρόπους που δεν είναι πια νοητοί σ' ένα σύγχρονο λεπταίσθητο και έγκεφαλικό αναπτυσγμένον Ευρωπαίο. Ο Ευρωπαίος αυτός, ο άρχαιομαθής, ο λατινομαθής, ο έπιστημονιστής, ο κονφορμιστής ποτέ δεν θα έπρεπε να μη στο πολιτισμένο γραφείο του αυτός ο προφήτης - βσκός τής Κρήτης, ο όπλαρχηγός με τα μοικυρά μαλλιά και τα γένια, με το ραβδί που σιέεται άπειλητικά, πάνω από τις σύγχρονες πολιτείες και με το δλάυχο στόμα από το όποιο ξέεφυγε ένα αδιάκοπο «ούαί, ούαί, ήμειν γραμματείς και φαρισάιοι». Κι' αν άκόμα τον δεχόταν και τον άφηνε να μιλήση ως το τέλος, ίσως να τον έβαζε σε ένοχλητική άπορία αυτός ο άπελπισμένος μηδενισμός, αυτή η έλλειψη ούσιαστικής ανθρώπινης χαράς και παρουσίας που υποφαίνεται πίσω και κάτω από την άσταμάτητη ήρωική, έπική και κοινωικά άναμορφωτική δράση των ήρώων του. Ο Καζαντζάκης δεν είναι χωμένος στα σύγχρονα ευρωπαϊκά μέτρα, τα μέτρα του άποκρυσταλλωμένου σε μετριοπαθείς φόρμουλες πολιτισμού, παρμένο από το βάθος των ιδεών ως την έπιφάνεια τής έκφρασης και του ύφους. Όμως, αυτός ο πολιτισμός, αυτή η νοοτροπία διατηρεί μία γνώμη «μορφή ανθρώπου», μία μορφή που πηγάζει από την άρχαία αντίληψη για τον άνθρωπο. Είναι η «έλληνορωμαϊκή», ως πούμε, ανθρώπινη παρουσία. Νομίζουμε πως σ' αυτή την κατηγορία θα πρέπει να τοποθετήσουμε και τον Καμύ — και γι' αυτό τον προτίμησαν οι Σουηδοί, μολονότι οι ιδέες του δεν είναι και τόσο γαλήνιες. Είναι κι' αυτός ένας δριμύς κριτής του σύγχρονου πολιτισμού. Ένας μαστιγώ

της των άρητικών του πλευρών αλλά κατήγορος και μαστιγωτής με ύφος, χειρονομίες και χτυπήματα πολιτισμένου ανθρώπου λεπταίσθητου, διασομένου. Αίσθάνεται βαιεία ο Καμύ την ήθική κρίση του Ευρωπαϊκού πνεύματος την κρίση της ίδιας τής Ευρωπαϊκής ήθικης και ιστορίας αλλά συναμα είναι ένας νοσταλγος του ούσιαστικού κλασσικού ισεώδους —αυτού του ισεώδους που πάντα έμεινε έξω από τον Ανατολικό τιτανισμό του Καζαντζάκη. Ο δημιουργός του «Καιτεία Μιχαήλη» και ο προμηθεϊκός έρμηνευτής του Χριστού, είναι ένας προφητης που φωτίζει έξω από τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις του κόσμου. Έζησε την έποχή του με την ψυχολογία των παθιασμένων έρημητών που μόνο την έρημιά τους δεν άπολαμβάναν, γιατί τους τυραννούσε την ήθικη ή κόλαση των Σόδομων και των Γόμορων. Το ζήτημα ήτανε γι' αυτούς πως να καταστραφούν τα Σόδομα και τα Γόμορα. Οραματιστής ο Καζαντζάκης και ιστορικός τής προαιώνιας πάλης του καλού με το κακό, αλλά δείχνοντας αυτή την πάλη σε μεγάλα, υπερφυσικά έξωκοινωνικά σχήματα όπως τους βιβλικούς καιρούς. Δεν μπορούμε να τον φαντασθούμε να έμπνέεται ή και να γράφη έστω και μία σελίδα για το σύγχρονο κόσμο, μέσα σ' ένα μπάρ του Σαιν - Ζερμέν - ντε - Πρέ, για τι αν και έζησε στην Ευρώπη, αν και ταξίδεψε σε όλο σχεδόν τον πλανήτη, το γραφείο του το είχε πάντα στις σπηλιές των προφητών και των προϊστορικών ανθρώπων, στα βράχια του Προμηθέα. Κι' ίσως μοναχα η Έλλάδα να βγάλη τέτοιους καταπληκτικούς τύπους «επιδικώσεων» αν λογαριάσουμε πως και ο Παλαμάς ήταν ένας Βυζαντινός «καλόγερος - βασιλιάς» κι' ο Σικελιανός γεννήθηκε στο Μαντείο των Δελφών. Το αντίθετο είναι ο Άλμπέρ Καμύ. Προβληματίζεται μέσα στον συγκεκριμένο κόσμο που ζη, παριστάει τον άνθρωπο όπως θα τον βλέπαμε και στον κινηματογράφο — έβουλομε να πούμε με την έπιστικότητα τής σύγχρονης φυσικότητας. Καταριέται και αυτός τις πολιτείες αλλά δεν τις άρνιέται, μόνο θέλει να τις έπαναφέρει σε μία κλασσική τάξη πραγμάτων. Ο Καμύ πιστεύει στην όμορφη με την άρχαία λυτρωτική αντίληψη, πιστεύει την φύση και στη θεραπευτική της. Νομίζει πως μέσα από αυτές τις αιώνιες άξίες θα βοηθήσουμε τον σύγχρονο δραματικό και πορνεμένο άνθρωπο να βγη από το άγχος του, να ξαναβρη τα σωστά του μέτρα. Κι' ίσως αυτή η πλευρά του έμφανούς αλλά προσαρμοσμένου στην έποχή μας κλασσικισμο του, να ένδιέφερε περισσότερο τους Σουηδούς κριτάς από το άγριο «μυστικό του καλού» που ήται ο Νίκος Καζαντζάκης.

Και τώρα που χάσαμε αυτή τη μοναδική ευκαιρία να έκπορθήσουμε το Νόμπελ με τα τιτανικά, τα ρωμαλέα έργα του συγγραφέα που θρηνούμε τί άπομένει στη λογοτεχνία μας για να έλπίσουμε πως αυτό θα μας συνδυσάλλεξη με τη Σουηδική Άκαδημία; Στην πεζογραφία μας έχουμε δυο αξιόλογες δυνάμεις τον Μυριθήλη και τον Βενέζη. Ο Βενέζης γνωστός από καιρο και από πολλές μεταφράσεις του στις ξένες λογοτεχνίες, φέρνει με το έργο του ένα μήνυμα έλπίδας και μία προσταγή έγκαρτέρησης που έχουμ μία άπλη, μία φυσιολογική χριστιανική προέλευση. Είναι άθρωπιστής, χωρίς να τρομάζη τον άνθρωπο. Ο Μυριθήλης, που τώρα τελευταία γιωρίζεται εύρύτερα έξω είναι ένας λαμπρός

